

Ne u japim zë atyre që po e
rishkruajnë kuptimin e paqes

Përmbajtja

Letër për lexuesin

[Ekipi i MagDA-s](#)

E Gjurmova Udhëtimin Tim
të Artit nga Çelja e Parë e
Luleve në Fshat.

[Shaha Hyseni](#)

Kurioziteti si Antidot:
Angazhimi i Burrave në WPS

[Alastair Nicol](#)

Ku Fillon Paqja: Mësime nga
Programi Girls' Talks

[Emilija Mladenović](#)

Thuaje në Tri Gjuhë
(Këndi i Gjuhës)

[Lojë](#)

E Gjithëpranishme

[Ana Vchkova](#)

Gratë në Dyert e Paqes

[Era Selmani](#)

Te Rinia Ne Besojmë

[Amina Kaja](#)

Hendeku Gjinor në
Ndërmjetësim dhe Dialog

[Miljana Pejić](#)

Gratë e Bashkuara në Një

[Dardana Fetahu](#)

Gratë, Puna dhe Ajo që ka Më
Shumë Rëndësi

[Aida Fejzullahu](#)

Të Jetosh Mes Kufijve dhe
Hijes: Sfidat e Shëndetit
Mendor të Grave Refugjate
Afgane në Pakistan

[Hasina Akbari \(Darya\)](#)

Asnjë Portë mbi Lirinë e
Zërave Tanë

[Laida Buzuku](#)

Cila Pioniere e WPS je ti?

[Kuiz](#)

Premtimi im për WPS

[Hapësira e Angazhimit Personal](#)

Të dashur lexues,

Mirë se vini në botimin e katërt të MagDA – Revistës së Akademisë së Dialogut. Ky numër i kushtohet Agjendës për Gratë, Paqen dhe Sigurinë (WPS), një kornizë që na kujton se paqja nuk mund të jetë e qëndrueshme pa pjesëmarrjen, udhëheqjen dhe mbrojtjen e plotë të grave.

Përmes zërave të njerëzve nga mbarë bota, ky botim tregon se WPS nuk është vetëm një agjendë globale, por një realitet i përditshëm në komunitetet tona. Në këto faqe do të gjeni ese, ilustrime, intervista dhe poezi që flasin për guximin e grave në sfidimin e marginalizimit, rezistimin ndaj dhunës dhe krijimin e hapësirave të reja për dialog. Nga reflektimet mbi sfidat e përditshme të vizionet krijuese për barazi dhe drejtësi, kontributet e alumneve tregojnë se personale dhe politike janë të pandashme.

Për DANA-n, Rrjetin e Alumneve të Akademisë së Dialogut, agjenda WPS nuk është një politikë abstrakte, por themeli i punës dhe aktivizmit tonë. Qoftë në angazhimin në ndërtimin e paqes, avancimin e të drejtave të grave, apo rimendimin e lidërshiptit, alumneet vazhdojnë të mishërojnë parimet e WPS duke siguruar që zërat e grave të mos jenë vetëm të përfshirë, por qendrorë në formësimin e zgjidhjeve.

Shpresojmë që ky botim t'i frymëzojë lexuesit të shohin agjendën WPS jo vetëm si një zotim të bërë në institucione ndërkombëtare, por si një praktikë të përditshme të qëndrueshmërisë, kreativitetit dhe solidaritetit, e mbajtur gjallë nga gratë anembanë botës, përfshirë këtu edhe alumneet e Akademisë së Dialogut.

**Me solidaritet dhe forcë,
Ekipi i MagDA-s**

Aida Fejzullahu, Redaktore, Alumne DA 2023

Anja Anđušić, Redaktore, Alumne DA 2019

Marija Jovanović, Redaktore, Alumne DA 2019

Nën udhëheqjen e Alba Jakupit, Alumne DA 2018

**Kjo iniciativë zbatohet nga Rrjeti i Alumneve të Akademisë së Dialogut me mbështetjen financiare të Misionit të OSBE-së në Kosovë. Qëndrimet e shprehura janë të autorëve dhe kontribuuesve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pozicionin zyrtar të OSBE-së apo të Misionit në Kosovë. Kjo përkufizim është pa paragjykim për qëndrimet mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe Opinionin e GjND-së mbi Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës.*

Shaha Hyseni

E Gjurmova Udhëtimin Tim të Artit nga Çelja e Parë e Luleve në Fshat

Para se të filloja të punoja si ndërmjetësuese në art dhe kulturë, nuk e dija ku ta vendosja veten si artiste, çfarë e bën dikë artist, kush është artisti, cili është roli i tij e kështu me radhë. Roli im thjesht nuk ishte “komercial.” U përpoqa të zhvesh shtresat e asaj që isha, por kjo më çoi vetëm te një e vetme – e vërteta. Loja e vërtetë ishte të kisha aspirata.

Aspiratat e mia të mbuluara nuk ishin aq të mbuluara, sepse unë e kuptoja tokën, i dalloja pemët e frutave vetëm përmes gjethëve, kujdesesha për kafshët dhe i kuptoja bimët e lulet në mënyrë të përsosur. Megjithatë, për shumë të tjerë, unë isha thjesht dikush që ishte rritur në fshat. Por, siç shkruan Fernando Pessoa:

*“Nga fshati im shoh po aq nga universi
sa mund të shihet nga toka,
dhe kështu fshati im është po aq i madh
sa çdo qytet,
sepse unë jam madhësia e asaj që shoh
dhe jo madhësia e trupit tim...”*

Fushat e fshatit tim nuk më lanë kurrë të bie në vëzhgim pasiv, as shpirtërisht, as fizikisht. Në fshat nuk ke pendesa të papritura, sepse je e motivuar. Po çfarë është motivimi për dikë që nuk ka shijuar idetë e mëdha?

Motivimi vjen nga latinishtja *movere*, që do të thotë të lëvizësh. Lëvizja do të thotë më pak dyshim, dhe më pak dyshim do të thotë liri. Liri e të menduarit, e veprimit (virtyt) dhe e genies.

Takimi im i dytë me artin erdhi përmes dajallarëve të mi. Njëri poet dhe skulptor, tjetri piktor. Kam qenë gjithmonë një admiruese e madhe e poezive të dajës tim, sidomos atyre për kombin dhe gruan e tij. Si fëmijë, më mahniste mënyra se si ai shndërronte drurin në tabure, tavolina e sende të tjera.

Fati i të gjithave këto ishte esenca e sjelljes së rolit tim në thelb, duke kuptuar pasionin e thellë të nënës sime për lulet — me fjalë të tjera, pasionin për të sjellë jetë dhe bukuri. Ndoshta ky ka qenë roli im që atëherë.

Dimensionet e jetës, ashtu si poezitë e trishtueshme të dajës tim, Shaip Ahmeti, për gruan e tij të vdekur, nuk ishin vetëm vajtim, por mistika e vdekjes dhe shpirtërores që zbulojnë shtresat e pashprehura të realitetit.

Mendoj se realiteti im ndoqi vullnetin e lirë bergsonian — të mbështes intuiten dhe të jetoj mes kufizimeve shoqërore.

Çfarë vjen e para, dashuria apo liria?

Si mund ta kapërcëjë një trup gruaje traditën dhe kapitalizmin, ndërsa ende lulëzon? Ndoshta jam thjesht një fëmijë i kësaj agonie moderne. Një fëmijë i detyruar të komercializojë veten, të shndërrojë punën dhe identitetin në mallra, ndërsa studion studimet kulturore.

Dikur besoja se nuk isha artiste sepse më mungonte teknika formale, ajo lloj teknike që realizmi e glorifikon, ku precizioni përcakton vlerën. Por arti im kurrë nuk ka jetuar në letër; ai ka ekzistuar gjithmonë në ritmin e heshtur të fushave, në vërtetë, në praninë e përditshme.

Në të vërtetë, nuk isha piktores, por isha — dhe ende jam — artiste. Thjesht kisha frikë të thyeja modelin e ndërtuar se çfarë do të thotë të jesh artiste për publikun e gjerë. Por zogjtë e dinin kush isha; mund të flisja për migrimin e tyre, për momentet kur frikësohen dhe kush i mban në qiell.

E dija shumë mirë koston e lirisë sime, ndaj prita momentin tim — ndoshta me frikë, ndoshta me zemërim, por gjithmonë duke mbajtur bukurinë e fshatit në zemër.

Në fund të fundit, a nuk është arti një zgjuarje shpirtërore? Një rrugë e qetë që e ndjek çdo ditë, në të zakonshmen dhe të përditshmen e zbehtë.

Siç shkruan Darëyush Shajegan në librin e tij “Shizofrenia Kulturore”:

“Kam dëgjuar mësuesin tim të thotë se ai që përdor makineri bën gjithçka mekanikisht, dhe ai që bën gjithçka mekanikisht përfundon me zemrën e një makinerie. Ai që mban zemrën e një makinerie në kraharor humbet pafajësinë. Ai që ka humbur pafajësinë e pastër bëhet i pasigurt në lëvizjen e shpirtit të tij. Pasiguria e shpirtit nuk mund të pajtohet me rrugën e vërtetë.”

*Dhe ja ku jam, duke
pikturuar në mënyrë dixhitale.*

Alastair Nicol

Kurioziteti si Antidot: Angazhimi i Burrave në WPS

'Shumë nga e keqja në këtë botë vjen nga fakti se njeriu, në përgjithësi, është tmerrësisht i pavetëdijshëm.'

Carl Jung, Modern Man in Search of a Soul

Kisha mbërritur në Kosovë një javë më parë. Nga sa dija, vetëm një person tjetër në rrjetin tim të gjerë shoqëror kishte vizituar Kosovën ndonjëherë, e lëre më të kishte jetuar aty. Përballë meje ishte ulur një anëtare e drejtuesisë së lartë, që dukej paksa e mërzhitur, teksa më uronte mirëseardhjen në organizatë. Përmenda se mbikëqyrësja ime më kishte inkurajuar të flisja me të sepse edhe ajo, si unë, ishte e interesuar për agjendën Gratë, Paqja dhe Siguria (WPS). Ajo më ndau disa materiale nga një konferencë e fundit dhe biseda jonë filloi të gjallërohej.

Pa e kuptuar mirë, kjo zonjë tashmë plot energji po ndante mendimet e saj për rolin e gjinisë në siguri me një shpejtësi marramendëse. Ajo u ndal në mes të fjalisë për të marrë frymë dhe më tha se nuk kishte pasur asnjë burrë në programin e saj të Masterit për Gratë, Paqen dhe Sigurinë; ishte një risi të dëgjonte perspektivën e një burri. Nuk ishte hera e parë që e dëgjoja një gjë të tillë, e as e fundit gjatë kohës sime në Kosovë.

Shumë gra në këtë fushë janë të ngrohta, inkurajuese dhe mikpritëse; megjithatë, mund të jetë një vend i vetmuar për një burrë që punon me çështje të gjinisë dhe sigurisë. Por kjo nuk është arsyeja pse shohim kaq pak burra të përfshirë në WPS. Arsyeja qëndron te rruga e vështirë dhe e mbushur me pengesa për t'iu afruar kësaj fushe.

Burrëria dhe Burrat e Mashtruar

Që nga adoleshenca, kam qenë i fascinuar nga maskuliniteti. Kur hyra në universitet, lexova libra si *The Way of Men* nga Jack Donovan, *12 Rules for Life* nga Jordan Peterson, dhe *King, Warrior, Magician, Lover* nga Moore dhe Gillette. Fillova me regbi, më pas kalova në boks, dhe përfundova me një rutinë të rregullt në palestër.

nga Moore dhe Gillette. Fillova me regbi, më pas kalova në boks, dhe përfundova me një rutinë të rregullt në palestër.

Deri në kohën kur fillova tezën time të Masterit mbi Gratë, Paqen dhe Sigurinë, pikëpamjet e mia për maskulinitetin ishin bërë më të vetëdijshme, më të theksuara dhe më të artikuluar. Kjo do të thoshte gjithashtu se këto konstrukte ishin thelbësore për identitetin tim. Vlen të ndaj disa nga idetë kryesore me të cilat u ndesha, sepse shumë prej tyre ndihmojnë të shpjegojnë – dhe të ndriçojnë – mënyrën se si burrat ndërveprojnë me shoqërinë.

Të jesh burrë nënkupton të gjesh rrugën tënde mes burrave të tjerë. Maskuliniteti është tribal, konkurrues dhe hierarkik. Virtytet e burrërisë janë taktike, jo morale. Ekziston një dallim midis të qenit një "burrë i mirë" dhe të qenit "i mirë në të qenit burrë" – personazhi i Al Pacinos në *The Godfather* mbetet një përshkrim ikonik i burrërisë, pavarësisht kriminalitetit të tij. Kur përmbledhet, të jesh burrë është të përmbushësh tre role: Furnizues, Mbrojtës dhe Riprodhues.

Secili autor, në mënyrën e vet, përpiquej të distilonte shprehjet kulturore të maskulinitetit në një maskulinitet elementar, universal. Nënkuptimi, shpesh i pashprehur, është se ekziston një mënyrë e të qenit që është e brendshme për ekzistencën mashkullore; se ka një mënyrë të "duhur" për të qenë burrë, e cila zbulohet, jo krijohet. Një nënkuptim që bie në kundërshti të fortë me idetë feministe mbi këtë temë.

Gratë, Paqja dhe Pasiguria

Me theksin e saj mbi hierarkinë dhe konkurrencën, duhet të kuptojmë se maskuliniteti është natyrshëm i pasigurt.

Pa mjerimin e dështimit dhe kërcënimin që ai paraqet për renditjen mashkullore, sukse si nuk do të kishte asnjë triumf. E fshehur shpesh nga socializimi i shëndetshëm, e vërteta e fshehtë është se, për të cituar Gore Vidal, “nuk mjafton të kesh sukses, të tjerët duhet të dështojnë”.

Kur fillova Masterin, jetoja dhe isha i rrethuar nga gra shumë më të mprehta dhe analitike për gjininë sesa çdo njeri që kisha takuar më parë. Bisedat e sinqerta për gjininë shpesh zbulonin mangësi në argumentet që dikur më dukeshin të forta; por edhe komentet apo shakatë e vogla mbi maskulinitetin nxirrnin tek unë një mbrojtje të irrituar. Ishte një përvojë tronditëse të ndihesh i tallur dhe njëkohësisht të kuptoj se filozofia jote kishte boshllëqe.

Inspirimi i vërtetë për tezën time mbi Gratë, Paqen dhe Sigurinë erdhi kur ndoqa një ligjëratë të Dr. Jenny Mathers mbi rolin e gjinisë në luftën e Rusisë me Ukrainën. Fushat e feminizmit dhe sigurisë janë të ndërlidhura ngushtë: pozicionet e burrave shpesh legjitimizohen nga perceptimi se ata janë mbrojtësit. Kur burrat janë mbrojtës dhe roli kryesor i shtetit është të sigurojë siguri, nuk është çudi që burrat përfitojnë më së shumti nga politika. Përveç punës së saj të shkëlqyer akademike, Mathers ka talentin të paraqesë ide thellësisht sfiduese në një mënyrë të qasshme. Në auditorin e saj, kurioziteti, e jo bindja, shpërblehej.

Puna për tezën time ishte një proces i ndërlikuar, duke pasur parasysh mungesën e njohurive mbi Studimet Feministe të Sigurisë. Për katër muaj rresht, artikulli pas artikulli për feminizmin liberal, radikal, studimet feministe të sigurisë dhe, natyrisht, metodologjinë, shkundnin bindjet e mia personale dhe aftësitë akademike.

Ndër konceptet më sfiduese ishte ajo konstruktiviste: maskuliniteti krijohet, nuk zbulohet, dhe se ai përdoret për të legjitimuar përgjegjësi dhe privilegje.

Është një gjë të ndihesh i vetmuar teksa udhëheq rrugën tënde në jetë, por diçka

krejt tjetër është të ndihesh i vetmuar brenda vetes.

Është e lehtë t'i vlerësosh vetitë si vetëbesim i, ambicia, apo rutina e rregullt në palestër; por kur këto janë lidhur me, dhe motivuar nga, maskuliniteti yt, papritur duken si aprovime të toksicitetit. Nuk është gjë e lehtë të dyshosh në atë që je apo çfarë duhet të bësh.

Analizimi i Helmimit

Kur feminizmi u kërkon burrave të sillen në një mënyrë të caktuar, po u kërkon gjithashtu të jenë në një mënyrë të caktuar. Po kështu, kur u kërkojmë burrave ta marrin seriozisht WPS-në, duhet të pranojmë se nuk po u kërkojmë vetëm të veprojnë ndryshe, por të jenë ndryshe. Pa këtë kërkesë transformuese, pikëpamjet apo sjelljet e dëmshme thjesht fshehen në “dhoma zhveshjeje” shoqërore. Megjithatë, është e vështirë të bindësh burrat se një filozofi me emrin feminizëm kujdeset sinqerisht për ta, apo është relevante për ta. Dhe bëhet edhe më e vështirë kur përvoja apo perspektiva e burrave shpërfillet dhe shihet si kundërvënie ndaj qëllimeve të feminizmit. Nëse qëllimi është të krijohet një shoqëri gjithëpërfshirëse, të barabartë dhe me respekt, atëherë duhet të kuptojmë perspektivat e njëri-tjetrit.

Siç u përmend më parë, maskuliniteti zakonisht ndërtohet të jetë hierarkik, konkurrues dhe dominues, por kritike është se shumë nga këto ide mbahen pavetëdijshtë. Kështu, ato duken të lindura dhe “natyrale”, sepse janë, në një masë të madhe, të trashëguara. Çdo ide sfiduese krijon pasiguri dhe konfuzion, por në këtë kontekst mashkullor, pasiguria lehtësisht shtrembërohet në ndjenjë poshtërimi dhe turpi.

Reagimi ndaj kësaj gjendjeje zakonisht merr formën e një vetë-pohimi të ashpër: pozicioni i individit brenda “fisnisë” ndjehet i kërcënuar, prandaj dominimi shihet si përgjigje ndaj cenimit. Thumbime të vogla, në formën e komenteve apo shakave ndaj maskulinitetit, nxisin kërkimin e faktit të duhur, statistikës apo kundërpërgjigjes me të cilën njeriu mbron veten. Kur këto thumbime bëhen më të shpeshta ose më të rënda, pavetëdija tashmë e frustrueshme fillon të kërkojë një kornizë të re që ofron mbrojtje të plotë ndaj këtyre “sulmeve”. Pikërisht këtu hyjnë figura si Jordan Peterson, Andrew Tate apo Fresh & Fit, duke ofruar zgjidhje të gatshme dhe duke shitur një formë të rreme shpëtimi.

Administrimi i Antidotit

Problemet tona shoqërore nuk burojnë vetëm nga filozofitë problematike, por edhe nga adoptimi i tyre i pavetëdijshëm. Problemi, pra, është bindja e pakontestuar. Antidoti gjendet tek kurioziteti.

Angazhimi ndaj një filozofie transformuese është rraskapitës, madje edhe për ata që janë të prirur drejt saj. Por kurioziteti nuk është aq i rëndë. Për burrat, kurioziteti mund të hyjë në çdo pikë të ndërveprimeve që përshkrova më sipër. Qoftë nga siguria e qetë, mbrojtja e irrituar apo nga kërkimi i një kundërpërgjigjeje “të drejtë”, angazhimi me kuriozitet mund ta zhvendosë reagimin nga dëshira për konfirmim drejt introspeksionit.

Njerëzit janë krijesa pafundësisht interesante kur lejojmë veten të kalojmë përmes pasigurisë dhe të arrijmë te zbulimi. Në një botë ku burrat kërkojnë sigurinë e tyre dhe gratë kërkojnë “burrë të sigurt”, vlerësimi se pasiguria është e domosdoshme për kuriozitetin është tragjikisht i anashkaluar.

E vërteta është se shumica e lexueseve të këtij shkrimi ka gjasa të jenë gra. Gratë janë gjithashtu ato që në masë të madhe e formësojnë, e zbatojnë dhe e promovojnë agjendën WPS dhe kontributin e saj drejt barazisë më të gjerë gjinore.

Vlen të kujtojmë se nuk ka vetëm një “maskulinitet”, por një “maskulinitet hegjemoni” që dominon një shumësi “maskulinitetesh”. Burrat me të cilët ndërveproni nuk ndjekin një formë të vetme, edhe nëse ekzistojnë struktura që ndikojnë zhvillimin e tyre.

Nuk po kërkoj nga gratë të marrin përgjegjësinë për zhvillimin e burrave, por burrat nga të gjitha shtresat do të përballen me momente të një kurioziteti të ngadaltë, i cili në botën e tyre nuk ka gjetur kurrë inkurajim. Shakatë mbi burrat performativë janë një gjë, por është një përvojë tronditëse të shpjegosh pse papritur po lexon bell hooks.

Mbroni idealet tuaja, qëndroni të vendosura përballë kundërshtimeve dhe mos lejoni që bota e burrave të përcaktojë sigurinë tuaj. Por, kur të mundeni, mbani pezull gjykimin dhe mosbesimin që aq lehtë shfaqet kur një burrë ndërmerr atë hap të parë të brishtë jashtë rreshtit.

Inkurajoni hapat e tij dhe, në momente familjariteti shoqëror, ndani citime, biseda dhe histori interesante që e sjellin WPS-në në jetë pa u përpjekur të rrëzoni botëkuptimin e tij. Mbi të gjitha, ushtroni kuriozitetin tuaj, në mënyrë që të mund të mësojmë të gjithë nga njëri-tjetri.

“Nuk është e vërtetë që burrat nuk duan të ndryshojnë. E vërteta është se shumë burra kanë frikë të ndryshojnë. E vërteta është se masat e burrave as nuk kanë filluar ende të shohin se si patriarkati i pengon ata të njohin veten.”

bell hooks, The Will to Change

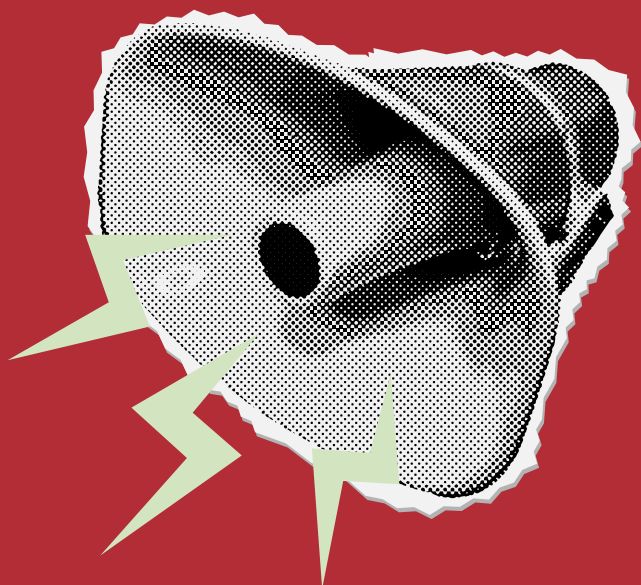
Emilija Mladenović

Ku Fillon Paqja: Mësime nga Programi Girls' Talks

Dhoma ishte fillimisht e qetë.

U ula në tavolinën time, duke rishikuar slajdet dhe duke pritur që pjesëmarrëset të mbërrinin. Pak minuta më vonë, një rreth vajzash të reja zunë vendet, duke u përballur me njëra-tjetrën pa e ditur si të nisin. Ajri mbante atë energjinë e kujdesshme që shfaqet kur njerëzit takohen përtej ndasive të gjata. Disa më shikonin mua, ose një fytyrë të njohur, duke kërkuar siguri. Pastaj unë buzëqesha, njëra bëri një shaka të vogël, dhe tensioni u zbut. Përnjëherë, dhoma u lehtësua dhe nisëm.

Duke u rritur në Ballkanin Perëndimor, mësova sa e vështirë mund të jetë të flasësh për pajtimin. E kaluara është e rëndë, ndaj heshtja shpesh fiton. As pjesëmarrëset, as unë, nuk jemi lindur gjatë luftës, por tensionet dhe rrëfimet e atij periudhës ende formësojnë narrativat dhe pritshmëritë. Këto histori të trashëguara, transgjinore, na ndjekin në klasë dhe në hapësira komunitare. Në Girls' Talks, të folurit për realitetin dhe dëgjimi përtej tij ishte hapi i parë drejt krijimit të një pajtimi që ishte i yni – jo thjesht vazhdim i një bisede të papërfunduar të prindërve tanë.

Agjenda Gratë, Paqja dhe Siguria (WPS) si kornizë për ndryshim

Në tetor 2000, Këshilli i Sigurimit të OKB-së miratoi Rezolutën 1325 dhe ndryshoi mënyrën se si flasim për paqen. Mësimi nga vitet '90 ishte i qartë: civilët po goditeshin gjithnjë e më shumë, dhe gratë po mbanin pjesën më të madhe të barrës — nga dhuna seksuale dhe me bazë gjinore e lidhur me konfliktin, deri te humbja e familjes, mjeteve të jetesës dhe autonomisë. Edhe pas armëpushimit, gratë shpesh liheshin anash në proceset e tranzicionit dhe rindërtimit. Puna e tyre në komunitete ishte e dukshme në terren, por e padukshme në tryezat e negocimit.

WPS më në fund e shprehu këtë realitet me fjalë dhe e futi në politikë. Ajo u kërkoj shteteve dhe aktorëve ndërkombëtarë të mbronin gratë dhe vajzat nga dhuna e lidhur me konfliktin dhe t'i përfshinin ato në mënyrë domethënëse në negociatat e paqes, ruajtjen e paqes dhe rindërtimin post-konflikt. Gjatë viteve, rezolutat pasuese e kanë zgjeruar dhe thelluar këtë agjendë, duke ofruar udhëzime më të qarta për qeveritë, organizatat ndërkombëtare dhe shoqërinë civile mbi atë që nënkupton zbatimi i vërtetë.

Zemra e WPS është e thjeshtë: paqja është më e qëndrueshme kur gratë janë të përfshira në mënyrë të barabartë. Sot, gati 80 vende kanë Plane Kombëtare të Veprimit që vendosin prioritete në fushat e sigurisë, drejtësisë dhe rimëkëmbjes. Në praktikë, hulumtimet tregojnë se kur gratë kanë ndikim të fortë në negociata, marrëveshjet arrihen shumë më shpesh dhe zgjasin më gjatë: probabiliteti që të mbijetojnë të paktën dy vjet rritet rreth 20%, dhe ai për të zgjatur 15 vjet rreth 35%.

Kur flasin vajzat

Girls' Talks është një platformë e OSBE-së për vajza të reja nga Kosova, për ndërtimin e aftësive të dialogut dhe mirëkuptimit ndërkomunitar. Gjatë pesë ditëve, pjesëmarrëset angazhohen në ushtrime grupore, coaching me njëra-tjetrën dhe trajnim interaktiv mbi barazinë gjinore, avokimin dhe angazhimin qytetar. Programi krijon një hapësirë të sigurt e gjithëpërfshirëse për të folur për paqen, bashkëpunimin dhe empatinë.

Gjatë sesionit tim, fokusi ishte dialogu ndërkulturor, bazat e paqëndërimit, role-play në ndërmjetësim, dhe dëgjimi aktiv. Theksuam rëndësinë e të kuptuarit përpara reagimit dhe mos-shembullimin e njëra-tjetrës përmes stereotipeve. Eksploruam ciklin e konfliktit dhe hartuam se si secila fazë hap pika të ndryshme hyrëse për dialog. Lidhur me këtë, diskutuam fazat e paqes dhe pajtimit dhe cilat veprime praktike e bëjnë secilën fazë të besueshme.

Një temë qendrore ishte identiteti: ta trajtonim atë si urë, jo si ndarje — duke treguar se rolet, vlerat dhe shqetësimet e përbashkëta mund të lidhin njerëzit përtej komuniteteve. Së fundi, fokusuam rolin e grave në paqëndërtim dhe ndërmjetësim, duke nënvizuar kontributet e tyre në paralajmërimin e hershëm, ndërtimin e besimit në komunitet, qasjet e fokusuara te të mbijetuarat dhe mënyrat se si këto forca i bëjnë marrëveshjet më gjithëpërfshirëse dhe më të qëndrueshme.

Ajo që më la përshtypje ishte shpejtësia me të cilën vajzat u angazhuan me tema komplekse: dolën nga zonat e tyre të rehatisë, folën, ushtruan aftësi të reja dhe punuan në ekipe edhe kur detyrat ishin të panjohura. Ato nuk i përsëritën thjesht konceptet — i aplikuan ato në ushtrime dhe diskutime. Dinamika ishte përkrahëse, pjesëmarrëset e inkurajuan njëra-tjetrën dhe energjia e tyre na fuqizoi edhe ne si facilituese. Kjo është pjesëmarrja domethënëse në praktikë: vajza të reja që mësojnë mjete, i provojnë së bashku dhe i kthejnë në shkollat dhe komunitetet e tyre.

Kur vajzat e reja na mësojnë për paqen

Para se të fillonin sesionet, isha nervoze. Kisha frikë se vajzat mund të mos më pranonin, se nuk do të dëshironin të dëgjonin ose se ligjëratat e mia do t'u dukeshin të largëta apo të mërzitshme. A do të ndiheshin rahat? A do të hapeshin? Por frikërat u zhdukën pothuajse menjëherë. Në çastin që nisëm, barrierat që kisha imagjinuar thjesht nuk ishin aty.

Ligjëratat e mia mbi rëndësinë e tolerancës dhe dialogut, zgjedhjen e mirëkuptimit para stereotipeve, u reflektuan menjëherë në praktikë sapo nisëm diskutimet. Që nga ushtrimi i parë, vajzat u përfshinë me kureshtje të singertë. Pavarësisht moshës së re, ato e kuptuan thelbin e paqëndërimit më mirë se shumë të rritur. Ky thelb qëndronte në gatishmërinë e tyre për të dëgjuar, artikuluar dhe lidhur. Në atë hapësirë të përbashkët, vajzat e reja mishëruan një model të ri paqeje — një paqe që rritet përmes pjesëmarrjes, jo përmes udhëzimit apo hierarkisë; një model që mund të riformësojë mënyrën se si të rriturit i qasen ndërtimit të paqes dhe pajtimit, duke na kujtuar të gjithëve sa i domosdoshëm është mësimi ndërbrezor.

Kur luajtëm një lojë të thjeshtë “pajtohem/nuk pajtohem” në formë vije — ku lexoja një deklaratë dhe pjesëmarrëset lëviznin majtas nëse pajtoheshin dhe djathtas nëse jo — u inkurajova nga reagimet e tyre. Ato shpjeguan pse e shihnin multikulturalizmin si vlerë pozitive, sa shumë e vlerësonin mësimin për fe, kultura e gjuhë të ndryshme dhe pse diversiteti ndjehej pasuri, jo kërcënim. Ushtrimi e bëri të dukshme atë që kishim diskutuar gjatë: hapjen, kuriozitetin dhe respektin në praktikë.

Ajo që më goditi më shumë ishte fuqia e vajzave — një solidaritet i singertë dhe mbështetje në çdo ushtrim e diskutim. Nuk konkurruan; e ngritën njëra-tjetrën. Dhe më mbështetën edhe mua si facilituese dhe si vajzë e re. Filloi me shënime ngjithëse në laptopin tim me buzëqeshje e zemra dhe përfundoi me përqafime dhe falënderime për udhëtimin që bëmë së bashku.

Si facilituese, ishim përgatitur të drejtonim diskutime dhe të shpjegonim teori të dialogut dhe ndërmjetësimit. Por shpesh ishin vajzat ato që na mësonin neve. Kur flas për këtë përvojë, them “ne” folëm e diskutuam, jo “unë”, sepse më formësoi po aq sa i formësoi ato. Nuk isha mbi grupin. U takuam si të barabarta, duke dëgjuar, provuar dhe mësuar së bashku. Mjetet që eksploruam nuk ishin vetëm mësimet që unë dhashë — ato u bënë praktika të përbashkëta që na sfiduan dhe ndryshuan të gjithave, duke na mësuar analizë kritike dhe empati.

Gratë që udhëheqin rrugën

Si facilituese në Girls' Talks, pashë vajza të reja që gjenin kurajën të dëgjonin, të ndanin dhe të lidhnin. Kuptova se dialogu nuk është vetëm fjalë — është vendimi për ta parë njëra-tjetrën si të barabarta. Në atë zgjedhje, agjenda Gratë, Paqja dhe Siguria bëhet realitet. Jo një politikë e largët, jo një term që përdorim si klishe, por diçka që jeton në çdo bisedë të sinqertë mes grave që zgjedhin mirëkuptimin para paragjykit.

Ballkani Perëndimor ende mban ndarje dhe stereotipe, por vazhdoj të shoh gra që e qepin heshtur rajonin së bashku — përmes klasave, bisedave gjithëpërfshirëse dhe punës në komunitet që rrallë marrin vëmendjen e duhur. Girls' Talks më bindi se e ardhmja e paqes këtu u përket vërtet vajzave të reja, teksa ato përballen me tema të vështira, zgjedhin empatinë para supozimeve dhe refuzojnë ta shohin dikë si “tjetrin”.

Ajo që më jep më shumë shpresë është mënyra se si ato e lidhin në mënyrë natyrale paqen me fuqizimin. Për to, feminzmi, bashkëjetesa dhe kujdesi nuk janë agjenda të ndara, por e njëjta praktikë e përditshme. Ato janë pikërisht ajo që imagjinon agjenda WPS: gra që jo vetëm marrin pjesë në proceset e paqes, por e riformësojnë vetë kuptimin e paqes. U largova duke besuar se paqja që na duhet tashmë po shfaqet — në zërat e tyre, në zgjedhjet e tyre dhe në mënyrën se si ato qëndrojnë për njëra-tjetrën.

Dhe aty, e kuptova,
është ku fillon paqja.

Thuaje në Tri Gjuhë (Këndi i Gjuhës)

Fjalët për paqen mund të ndryshojnë në tingull, por mbajnë të njëjtin shpirt kudo që shqiptohen.

Përkthimi i tyre është më shumë se një ushtrim gjuhësor, është një akt njohjeje se paqja u përket të gjithëve, pavarësisht gjuhës që flasin.

.Versioni anglisht dhe serbisht është dhënë; tani plotësoni përkthimet në shqip për të parë se si të njëjtat vlera tingëllojnë në gjuhë të ndryshme.

English	Serbian	Albanian (add your own)
Peace	Mir	
Justice	Pravda	
Equality	Jednakost	
Freedom	Sloboda	
Dignity	Dostojanstvo	
Inclusion	Inkluzija	
Empowerment	Osnaživanje	
Safety	Bezbednost	

E Gjithëpranishme

E Gjithëpranishme është konceptuar si një ikonë moderne – një portret i një gruaje të re me faqe të skuqura dhe një vështrim të drejtpërdrejtë, të patundur e të paarsyetuar. Duart e saj qëndrojnë natyrshëm mbi pjesën e poshtme të barkut – një gjest i papozuar, por thellësisht intim. Ky veprim instinktiv, i lehtë më shumë sesa i qëllimshëm, shndërrohet në një pohim të qetë të pranisë, mishërimit dhe vetëdijes.

E rrethuar nga fletë ari, figura e saj duket sikur del në sipërfaqe si e zbuluar përmes një gërvishtjeje, duke sjellë njëkohësisht brishtësi dhe zbulesë. Vepra është pjesë e serisë më të gjerë Diversus, një celebrim i esencës femërore në të gjitha format e saj të larmishme – një eksplorim i zjarrtë i qenies së papërpunuar e të pafiltruar, ashtu siç mishërohet nga gratë e reja sot.

Qëllimi im është të zbuloj autenticitetin e tyre, duke sfiduar normat dhe pritshmëritë shoqërore që shpesh i kufizojnë ato. Procesi krijues i Diversus ishte i gjerë dhe thellësisht personal, i ndërtuar përmes sesioneve fotografike që zgjatnin tërë ditën dhe bisedave intime mbi mënyrën e lundrimit në një shoqëri kryesisht të dominuar nga burrat. Këto gra ndanë me guxim përvoja personale, duke ndriçuar presionet dhe kontradiktat me të cilat përballen. Veprat që rezultuan bashkojnë rrëfimin vizual me elemente ndërmediale – tekst, narrativë dhe emocion – duke shtrirë përtej përfaqësimit të thjeshtë drejt përjetimit të gjallë.

Për të kultivuar rehati dhe fuqizim gjatë procesit, secila pjesëmarrëse solli dy palë veshje: një që e bënte të ndihej e sigurt në veten e saj, dhe një tjetër që e bënte të ndihej në siklet – shpesh veshje të lidhura me peshën e pritshmërive shoqërore ose seksualizimin e panevojshëm. Këto elemente u shndërruan në simbole të fuqishme brenda narrativës vizuale, duke shënuar tensionin midis vetë-perceptimit dhe identitetit të imponuar.

Era Selmani

Gratë në Dyert e Pages

Negociatat e paqes janë shpesh dhoma të mbushura me burra, që marrin vendime pas dyerve të mbyllura. Nga Afrika Perëndimore deri në Ballkan, gratë kanë dëshmuar vazhdimisht se paqja e qëndrueshme nuk mund të ekzistojë pa zërat e tyre — qoftë duke ia mbyllur derën dhunës, apo duke ia hapur derën të ardhmes.

"Do të zhvishem lakuriq."

Policia u ngrirë. Në kulturën liberiane, një kërcënim i tillë nga një grua ishte më shumë se shokues — ishte mallkim, një formë turpërimi publik për burrat. Por për Leymah Gbowee dhe Lëvizjen e Grave të Liberisë për Paqe, ishte një nga strategjitë e guximshme të nevojshme për t'i dhënë fund luftës civile. Dhe kur qeveria e tyre nuk u dha një vend në tavolinë, ato e detyruan atë vend — edhe nëse ai vend ndodhej në anën tjetër të derës.

Dhe këtë bënë. Ndërsa burrat "negocionin" paqen në Accra, gratë e Liberisë, të veshura me të bardha, u lidhën dorë për dorë jashtë dhomës, duke krijuar një bllokadë që refuzonte t'i linte burrat të largoheshin pa një marrëveshje. Ky presion u bë katalizator i paqes, duke përshpejtuar një proces, që përndryshe, do të zvarritej me koston e dhjetëra mijëra jetëve të tjera. E gjithë kjo, sepse gratë nuk ishin ftuar në dhomën e negociatave.

Por falë presionit të tyre, negociatat e Accra-s patën sukses, i dhanë fund viteve të luftës civile dhe hapën rrugën që Ellen Johnson Sirleaf të bëhej presidentja e parë grua e zgjedhur në Liberi — një moment historik

që dëshmon se udhëheqja e grave mund ta riformësojë një komb, kur ato KËRKOJNË vendin e tyre në tavolinë.

Liberia tregoi se çfarë mund të ndodhë kur gratë e detyrojnë hapjen e një dere. Por në pjesën më të madhe të botës, gratë ende trokitnin, dhe dyert mbeteshin të mbyllura.

Edhe në Kosovë, gratë panë negociatat e paqes të zhvilloheshin pa to, megjithëse ato kishin mbajtur barrën e luftës dhe të pasojave të saj. Modeli ishte dhimbshëm i njohur. Gratë mbajtën peshën e luftës, zhvendosjes, dhe rindërtimit, por kur vinte puna te vendimet për paqen, ato mbeteshin në korridor. Zërat e tyre duheshin më së shumti, por karriget për to nuk vendoseshin kurrë në dhomë

Lufta ishte e ndryshme, por mesazhi i njëjtë: vendimet për të ardhmen e tyre po merren në dhoma ku ato nuk ishin të ftuara.

"E kemi Editën! Pse nuk e merrni atë?"

Ky ishte thirrja e Igballë Rogovës, bashkë me aktivistet e tjera të të drejtave të grave, kur panë mungesën e grave gjatë bisedimeve të Vjenës dhe negociatave për statusin final të Kosovës. Edita Tahiri kishte vite përvojë në politikën e jashtme dhe ndërmjetësimin ndërkombëtar, përfshirë angazhimin e saj në Marrëveshjet e Rambouillet në vitin 1999. Por sërish, ajo u la anash. E kishim Editën, por ishte grua. Dhe asnjë grua nuk ishte në negociatat Prishtinë-Beograd.

Gratë e Kosovës u lodhën. U ngopën me premtime për zbatimin e Rezolutës 1325, pa asnjë veprim pas tyre. Përpjekja e tyre e parë për ta shtyrë përpara agjendën, përmes takimeve me zyrtarë të OKB-së, dështoi, pasi shumë prej tyre ose nuk ishin të gatshëm, ose nuk ishin të vetëdijshëm për qëllimin e Rezolutës.

Ndaj ato e zgjeruan betejën. Koalicioni i Grave për Paqe në Kosovë u bashkua me Gratë në të Zeza nga Beogradi, duke gjetur bazë të përbashkët mbi luftërat në Kosovë dhe Bosnjë dhe mbi statusin politik të Kosovës. Kur kjo nuk mjaftoi, ato shkuan më tej, duke themeluar Lobin Rajonal të Grave për Paqe, Siguri dhe Drejtësi, i cili avokoi për përfshirjen e grave në negociatat e Vjenës. Rogova, Tahiri dhe gra të tjera u angazhuan me institucionet e Kosovës, organizatat ndërkombëtare, zyrtarët e UNMIK-ut dhe madje lobuan në delegacionin e Këshillit të Sigurimit të OKB-së për Kosovën.

Megjithatë, pavarësisht viteve të përpjekjeve, negociatat e Vjenës përfunduan pa asnjë grua në tavolinë.

Ishte një kujtesë e hidhur se edhe me presion të vazhdueshëm, dyert e negociatave të paqes qëndrojnë fort të mbyllura për gratë.

Dyert më në fund filluan të lëshonin vend, kur Edita Tahiri, e mbështetur nga guximi dhe vendosmëria e aktivisteve të grave të Kosovës, u emërua në Dialogun Teknik me Serbinë në vitin 2011. Më në fund, një grua pati një vend në tavolinë. Më në fund, ne me të vërtetë e kishim Editën. Ky moment ishte më shumë se simbolik — ishte prova se këmbëngulja mund t'i shndërrojë dyert e mbyllura në shtigje të hapura.

Dekada më vonë, në konflikte nga Sudani në Ukrainë, gratë ende presin jashtë të njëjtave dyer.

Nga Liberia në Kosovë, nga Monrovia në Prishtinë, një gjë është e sigurt: paqja nuk është kurrë e plotë pa gratë.

Ato ose do të bllokojnë dyert që i përjashtojnë, ose do të shtyjnë të hapin dyert që mbeten të mbyllura.

Derisa gratë ta kërkojnë vendin e tyre dhe ta kthejnë çelësin, paqja mbetet një dhomë e gjysmë bosh.

Amina Kaja

Te Rinia Ne Besojmë

Imagjino këtë:

Jam 6 vjeçe,
dhe ti sapo më ke bërë pyetjen më të vështirë
në botë –
“Çfarë do të bëhesh kur të rritesh?”
Përgjigjja është “Çdo gjë”.
Si mund të mos jetë?
Bota është kaq e madhe,
dhe unë kaq e vogël.
Mund t'i fusja veten dhe të gjitha ëndrrat e
mia –
astronaute, balerinë,
doktoreshë, nobeliste,
në të gjitha qoshet dhe skutave të saj.

Ti më the se do ta ndryshoja botën.
E dija që mundesha.

Jam 6,
dhe ne jemi rreshta fidanësh të mbjellë pas
rreshtave të bankave,
duke u lutur që mësuesja të thoshte “Merr
mua, merr mua!” herën tjetër.
Na the se do ta ndryshonim botën,
pastaj na tregove si të mësonim
dhe na mësove si të mendonim.
Më mësove të mos flisja pa leje,
burgose ambicien time kërcënuese,
detyrove mendimin tim të ngjyrote veç
brenda vijave,
ma formësove mendjen të futej në kornizën
tënde.

Na mësuat që notat janë gjithçka në shkollë –
një shpirt që lufton,
një gojë që tregon gabimet,
do quhet budalla.
Kur fola kundër padrejtësisë,
mësuesja më kërcënoi:
“Mos u fut shumë thellë në pus,
se nuk kthehesh më.”
Ti më the se do ta ndryshoja botën,
dhe pastaj i varrose fjalët e mia.

Kështu që mendova,
mirë atëherë,
do e marr vetë.
Letra motivimi,
rekomandime,
jeta ime një karusel esesh.
Përpjekje për të përmirësuar veten,
me qenë të gjitha kutitë që ti do të shënoje.
Përfundoj kurse, shkolla,
CV-ja ime një filxhan që derdhet,
dukej se e vetmja rrugë ishte lart.

E armatosur me fjali të bukura, inteligjente,
qëndrim, veshje të dikujt
që ti do të doje ta shihje në vendet e tua të
punës.
Dhe me kostume e kravatë,
takë dhe broshura,
me një listë arritjesh –
refuzohem.
Më ofroni një ndjesë për “çdo shqetësim”,
por kishte një motër, vëlla,
djalë teze apo hallë,
që thjesht, uuuuh,
“Përputhej më mirë”.

Kështu që ne marshojmë –
ushtarë në betejë.
Mbushim rrugët, etje për veprim.
Mjaft me premtime,
mjaft me garanci,
dua një të ardhme, një jetë, që s'e vetëm e
ëndërroj,
por ta prek e ta shoh.

Ti më the se do ta ndryshoja botën,
unë flas,
që të dëgjohem.
Flas,
që të marr një përgjigje.

Heshtje.

d to take me
so much, they v
ney drink too m
n girls dress sex
lic blindly watc
e implications

Provoj sërish,
dhe bërtas,
por fjalët e mia jehonin dhe humbnin.
Mbeta duke pyetur,
mes maleve të dyshimit,
nëse thjesht s'isha mjaftueshëm e zëshme,
apo dëgjimi i rinisë ishte vetëm një trill.

“Duhet t'i dëgjojmë të rinjtë”.
Por kur vjen puna,
zërat tanë mbyten,
kundërshtimet tona fiken.
Ne jemi “fëmijë”, “të politizuar”,
“në pubertet”, apo “në humor të keq”.

I vendosni botën mbi supet tona në fjalimet
tuaja.
Në një botë të korruptuar, ne jemi vetëm
gurë shahu.
Ju nuk dëgjoni,
nuk jeni të singertë.
Të thuash “Rinia do ta ndryshojë botën”
është pjesë e agjendës,
diçka që të gjithë pëlqejnë ta dëgjojnë.

Do ta ndryshojmë botën, por ndoshta nesër?

Kjo botë është një filtër, ne jemi filtrati.
Duke u përpjekur të mbahemi,
të qëndrojmë, të mos rrëshqasim poshtë,
sepse ky vend është i vetmi shtëpi që kemi
njohur ndonjëherë.

E shoh botën përmes lenteve të emigrimit –
duke kërkuar tokë ku të varros rrënjët.
Kërkoj një vend që të mbajë peshën e
aspiratave të mia,
ku s'do më duhet të qep,
çdo dëshirë, çdo ëndërr tek “shneta”.

Prej kohësh kam humbur titullin “turiste”,
nuk kërkoj më plazhe apo pyje me diell,
por shkolla e punë,
nëse do të përballoj një biletë kthyesë
për te familja ime.

Ti më the se do ta ndryshoja botën,
por nuk më lejon as ta ndryshoj vendin tim.
Ju jeni politikanë,
jeni mësues,
jeni prindër.

Ju tashmë keni pranuar disfatën,
shërimi i plagëve të së kaluarës ishte tepër i
vështirë.
Por kuptoni se ndryshimi,
pajtimi,
shërimi, është nevojë.
Qëndroni pranë nesh,
dhe na ndihmoni të udhëheqim.

Ju jeni gjithçka që kemi.
Duhet të na inkurajoni,
të na drejtoni në kahun e duhur.
Ne jemi udhëheqësit e së nesërmes,
na lejonit të jemi ringjallja e sotme.

Ne jemi puplat e një feniksi,
ndaj bëhuni hiu flakërues që na çliron.
Ne do të sjellim një agim të ri.
Sot.
Na lejonit.
Sepse ne,
kemi rilindur.

Miljana Pejić

Hendeku Gjinator në Ndërmjetësim dhe Dialog

Një pikë kthese për pjesëmarrjen e grave në proceset e paqes dhe sigurisë, agjenda Gratë, Paqja dhe Siguria (WPS) mbush 25 vjet këtë vit. Agjenda ndoshta po hyn zyrtarisht në krizën e saj të çerekut të jetës — ndoshta ashtu si disa prej jush, lexues të dashur. Ka ardhur koha jo vetëm të rishikojmë premtimet e guximshme të bëra një çerek shekulli më parë, por edhe të përballemi me boshllëqet që ende mbeten, veçanërisht teksa dhuna dhe pasiguria rriten globalisht, ndërsa tryezat e negociatave të paqes dhe të ndërmjetësimit vazhdojnë të dominohen në masë dërmuese nga burrat.

Agjenda WPS u krijua mbi premisën se paqja nuk është vërtet paqe kur gjysma e popullatës përjashtohet. Gratë e përjetojnë konfliktin në mënyrë të ndryshme dhe kanë të drejtë të barabartë të marrin pjesë plotësisht në përpjekjet për ta transformuar dhe zgjidhur atë. Ato shpesh janë në krye të iniciativave bazike që mbajnë komunitetet së bashku, duke sjellë perspektiva që e bëjnë marrëveshjet e paqes më gjithëpërfshirëse, më të qëndrueshme dhe më të ndjeshme ndaj nevojave reale të shoqërisë. Me fjalë të tjera, siguri i pjesëmarrjes së grave nuk është vetëm çështje drejtësie dhe përmbushjeje të detyrimeve të shteteve për të drejtat e njeriut, por një parakusht thelbësor për arritjen e paqes së qëndrueshme — dhe të gjithë do të përfitonin prej saj.

Megjithatë, pavarësisht përpjekjeve të vazhdueshme për të rritur pjesëmarrjen e grave në proceset e paqes, progresi mbetet i pabarabartë.

Siç tregon Raporti i OKB-së i vitit 2023, gratë përbënin vetëm 9.6% të negociatoreve, 13.7% të ndërmjetësive dhe 26.6% të nënshkrueseve në mbi 50 procese paqeje të analizuara. Këto të dhëna, së bashku me hulumtime të tjera mbi proceset e paqes që nga viti 1992, zbulojnë një prirje shqetësuese: pavarësisht kontributit vendimtar të grave në ndërtimin e paqes, ato mbeten në masë të madhe të përjashtuara nga hapësirat ku merren vendimet kyçe për sigurinë dhe zgjidhjen e konflikteve.

Normat patriarkale të rrënjosura thellë, hierarkitë politike dhe qasjet tokeniste ndaj përfshirjes vazhdojnë t'i mbajnë gratë në periferi të vendimmarrjes formale. Megjithëse ka angazhime të shumta politike për barazi gjinore, realiteti mbetet ky: gratë ftohen rrallë në tavolinën e negociatave dhe kur ftohen, pjesëmarrja e tyre shpesh është simbolike, jo substanciale. Ky përjashtim ka pasoja të prekshme: e para është dështimi për të zbatuar plotësisht marrëveshjet. Për më tepër, marrëveshjet e paqes dhe kornizat e normalizimit shpesh nuk pasqyrojnë nevojat e përditshme të komuniteteve — sidomos në fusha si arsimit, qasja në shërbime cilësore dhe kohezioni social, sfera ku gratë janë zakonisht në vijën e parë të paqendërimit bazik.

Pamja nuk është shumë më e mirë as pranë nesh. Në Ballkanin Perëndimor, procese të tilla si Dialogu ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës vazhdojnë të pasqyrojnë të njëjtat struktura të fuqisë së dominuara nga burrat, duke anashkaluar zërat e atyre që preken më së shumti nga konfliktet.

Bisedimet kanë qenë të dominuara nga elitat politike mashkullore, me zërat e grave pothuajse të munguar si në delegacionet zyrtare, ashtu edhe në strukturat këshilluese. Ndërkohë, në mbarë rajonin, organizatat e udhëhequra nga gra dhe të rinj kanë luajtur një rol thelbësor, por të nënvlerësuar, në nxitjen e pajtimit dhe rindërtimin e besimit ndër-etnik. Duke vepruar kryesisht në nivelin informal të paqëndrimit, këto aktorë nxisin dialog gjithëpërfshirës, të bazuar në marrëdhënie dhe të lidhur ngushtë me realitetet komunitare.

Njohuritë, rrjetet dhe përvoja e tyre përbëjnë një burim të pasur që do të mund të forconte fuqishëm negociatat formale — megjithatë, kjo ekspertizë rrallë merret parasysh në proceset politike apo të paqes. Integrimi i këtyre njohurive në bisedimet formale nuk do t'i bënte vetëm marrëveshjet më të bazuara dhe të përgjegjshme, por edhe do të rriste legjitimitetin dhe qëndrueshmërinë e tyre. Ka shumë arsye për mungesën e përfshirjes së këtyre zërave, njëra prej tyre është dizajni i dobët institucional i proceseve të paqes, i cili shpesh është rrënjësuar në dominimin e elitave.

Elitat kanë tendencën të neglizhojnë iniciativat e udhëhequra nga gra ose ato të bazuara në komunitet, ndonjëherë për shkak të mungesës së dukshmërisë, supozimeve të rrënjësura se autoriteti i vërtetë ekziston vetëm brenda institucioneve zyrtare, ose ngurrimit të përgjithshëm për të zgjeruar pjesëmarrjen në mënyra që mund të tronditin balancat delikate të negociatave. Si rezultat, edhe aty ku iniciativat informale luajnë një rol konstruktiv të dëshmuar, ato shpesh shpërfillen si periferike ndaj negociatave “reale” politike, duke riprodhuar kështu përjashtimin e tyre nga hapësirat formale.

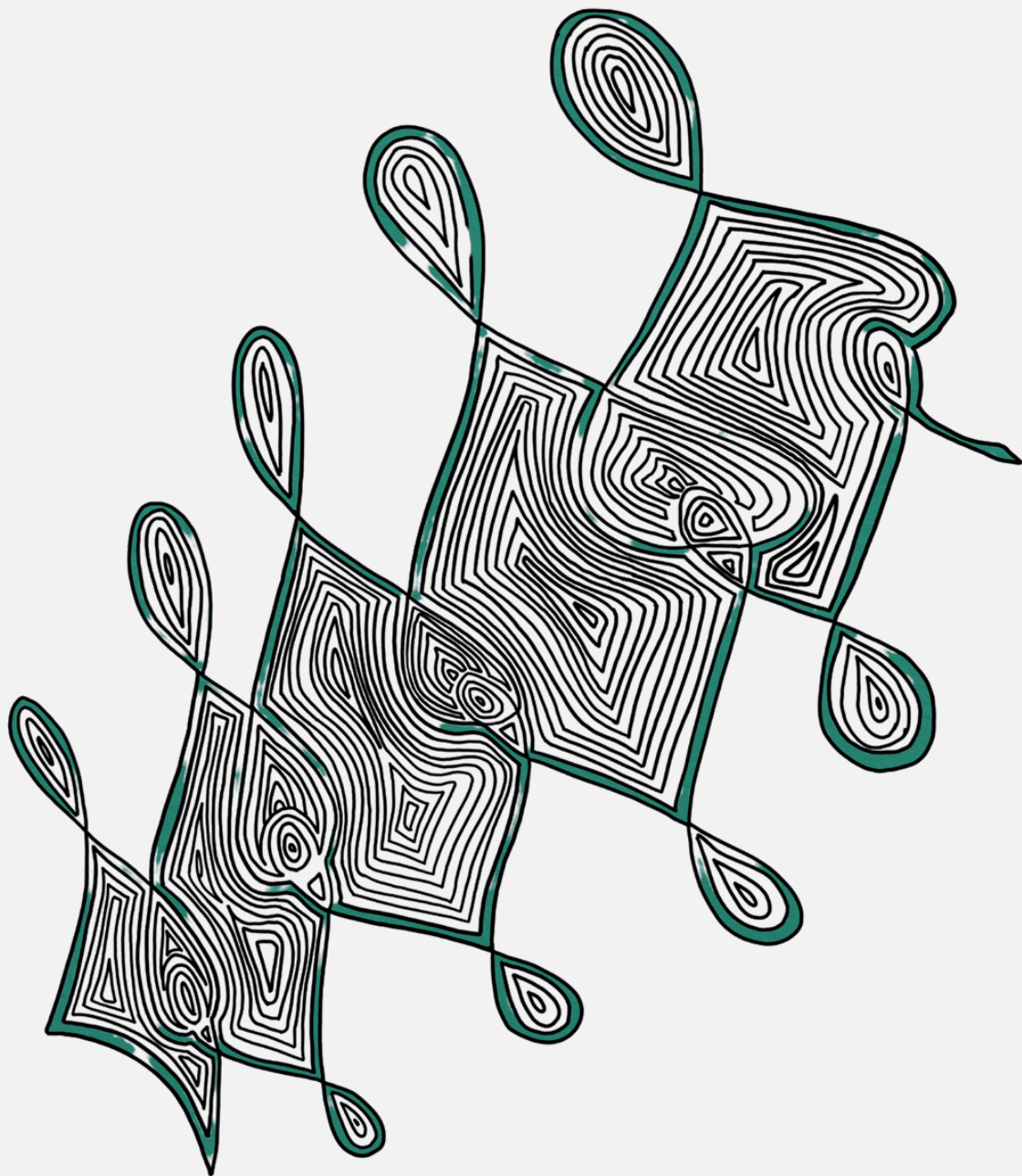
Përvojat krahasuese nga kontekste të tjera tregojnë se çfarë mund të arrijë përfshirja domethënëse.

Në Irlandën e Veriut, për shembull, Koalicioni i Grave të Irlandës së Veriut (NIWC) u shfaq gjatë bisedimeve të paqes që çuan në Marrëveshjen e Belfastit/Good Friday në vitin 1998. Megjithëse të pakta në numër dhe pa përvojë në negociata formale, anëtarët e NIWC arritën të advokonin për çështje që më parë ishin anashkaluar, duke përfshirë të drejtat e viktimave, arsimin e integruar dhe zhvillimin komunitar. Pjesëmarrja e tyre dëshmoi se kur gratë kanë një vend dhe mundësi reale për të artikuluar shqetësimet e tyre, marrëveshjet e paqes bëhen më gjithëpërfshirëse dhe më përfaqësuese të nevojave shoqërore. Po kështu, përfshirja e grave në procesin e paqes në Kolumbi solli përparime të rëndësishme në drejtësinë tranzicionale dhe reparacionet gjinore — për shembull, dispozitat për qasjen në pronë për komunitetet rurale, llogaridhënien post-konflikt për dhunën seksuale, etj. Këto raste theksojnë se paqja e vërtetë dhe e qëndrueshme kërkon që gratë jo vetëm të jenë të pranishme, por të kenë ndikim real në formësimin e dialogut, agjendave, vendimeve, zbatimit dhe monitorimit të tyre.

Prandaj, 25-vjetori i WPS duhet të shërbejë si thirrje zgjimi, jo vetëm si festim. Paqja e vërtetë dhe e qëndrueshme është e pamundur pa gratë në tavolinë — me ndikim real në çdo fazë të dialogut dhe vendimmarrjes. Pavarësisht zotimeve globale dhe progresit të pjesshëm në letër, gratë ende mungojnë në hapësirat ku negociohet paqja dhe formësohet dialogu, duke e lënë hendekun gjinor në ndërmjetësim dhe vendimmarrje më të gjerë se kurrë. Mbyllja e këtij hendeku do të kërkojë mekanizma më të fortë mbështetës, përfshirje të qëllimshme dhe angazhim për të përkthyer zotimet politike në pushtet real dhe të prekshëm për gratë në proceset e paqes. Vetëm atëherë mund të shpresojmë të ndërtojmë marrëveshje që janë me të vërtetë të qëndrueshme, gjithëpërfshirëse dhe përfaqësuese të komuniteteve që synojnë t'u shërbejnë.

Dardana Fetahu

Gratë e Bashkuara në Një

Gratë, Puna dhe Ajo që ka Më Shumë Rëndësi

Paqja shpesh matet me marrëveshje, reforma ose momente politike, shënjeshtër e mëdhenj që përdorim për të vlerësuar progresin e një vendi. Por paqja ndihet më qartë në çastet e vogla të përditshmërisë së njerëzve që i jetojnë këto ndryshime. Për gratë, ajo paraqitet në udhëtimin e mëngjesit drejt punës, në kujdesin e qetë për shtëpinë, në ekuilibrin mes lodhjes dhe qëllimit. Këto rutina tregojnë historinë e tyre të kontributit. Studimi im ngriti një pyetje të thjeshtë, por të ndërlikuar: a i bën punësimi gratë më të shëndetshme dhe më të lumtura — apo paqja fillon gjatë?

Për ta eksploruar këtë pyetje, u ktheva te realitetet e përditshme të grave, te rrugët dhe zgjedhjet që formësojnë jetën e tyre shumë më tepër sesa dokumentet politike. Sipas ASK (2021), gati 78% e grave në moshë pune janë jashtë fuqisë punëtore — një shifër që zbulon barriera strukturore dhe përjashtim të thellë shoqëror. Shumë duan të punojnë, por përballen me mungesë të kujdesit për fëmijët, pritshmëri kulturore dhe mundësi të pakta punësimi. Në një shoqëri që ende po rindërton strukturën e saj sociale, pjesëmarrja e grave në tregun e punës nuk është thjesht një tregues ekonomik; është thelbësore për stabilitetin. Dhe në shumë familje, tradita ende e përcakton vendin e gruas brenda shtëpisë, edhe kur ligjet ia garantojnë barazinë jashtë saj.

Duke kërkuar të kuptoj si e formëson puna jetën e përditshme të grave, realizova një anketë me gra në Kosovë — disa të punësuar, të tjera amvise — për mirëqenien e tyre fizike dhe emocionale. Rezultatet dhanë një tablo të nuancuar. Gratë e punësuar raportuan shpesh shëndet më të mirë fizik, më shumë energji dhe më pak kufizime në rutinën e tyre. Amviset, nga ana tjetër, raportuan mirëqenie emocionale paksa më të fortë. Dallimet ishin të lehta, por domethënëse.

Këto modele tregojnë diçka më të thellë. Një pjesë e këtij ndryshimi emocional mund të lidhet me përfitimet e lidhjeve të ngushta familjare. Siç nënvizohet në shumë studime mbi rolet gjinore — dhe siç pasqyroi edhe studimi im — kujdesi shpesh u jep amviseve një ndjenjë qëllimi, përkatësie dhe lidhjeje emocionale të përditshme.

Ndërkohë, gratë e punësuar janë më të ekspozuara ndaj presionit të punës dhe mungesës së kohës, çka mund të shtojë stresin pavarësisht autonomisë më të madhe. Megjithatë, ky avantazh emocional për amviset ekziston paralelisht me mungesë pavarësie dhe pjesëmarrje të kufizuar shoqërore — një kujtesë se mirëqenia formësohet si nga mbështetja komunitare, ashtu edhe nga liria.

Në thelb, gratë që punonin përfitonin nga struktura fizike, lëvizja dhe pavarësia që u jepte puna. Ato që qëndronin në shtëpi kishin shpesh lidhje emocionale më të forta dhe më shumë mbështetje familjare, por shumë prej tyre përballeshin me izolim shoqëror, mungesë ndërveprimi të përditshëm jashtë shtëpisë, dhe varësi financiare. Të dyja grupet formësoheshin jo vetëm nga rolet e tyre, por nga pritshmëritë shoqërore të lidhura me to; pritshmëri që gratë të jenë kujdestaret kryesore, të mbajnë shtëpinë në funksion, të vënë familjen përpara vetes dhe të bartin peshën emocionale të amvisërisë. Këto norma ndikojnë në mënyrën se si gratë e përjetojnë punën, pushimin, stresin dhe vlerësimin, pavarësisht rolit që kanë.

Punësimi shihet shpesh si fuqizim, por studimi im tregon se kjo duhet të shkojë më thellë. Për shumë gra, një punë sjell pavarësi, por edhe presion shtesë: shumica vazhdojnë të mbajnë edhe barrën kryesore të punëve të shtëpisë dhe kujdesit — duke e kthyer punën me pagesë në një “turn të dytë”.

Kjo padukshmëri ka kosto të vërteta shëndetësore. Gratë që kryejnë punë të papaguar shpesh nuk kanë qasje në shërbime shëndetësore, sigurime shoqërore dhe pushim. Puna e tyre mban familjet gjallë, por rrallë i mban gjallë ato vetë. Ndërkohë, gratë e punësuar përballen me presionin e vazhdueshëm për të balancuar punën dhe shtëpinë — një ekuilibër i brishtë i rënduar nga normat gjinore që vazhdojnë të jenë të forta në Kosovë. Diskutimet për paqen shpesh përqendrohen në tavolinat e negociatave dhe institucionet shtetërore. Por kur një grua mund të studiojë, të punojë në siguri dhe të kujdeset për veten pa frikë dhe pa faj, kjo është gjithashtu një formë paqeje.

Historia e afërt e Kosovës ende jehon në ekonominë dhe institucionet e saj. Për shumë gra që arritën moshën e rritur mes pasigurive, qasja në arsim dhe punë mbeti një synim i largët. Sot, gratë e reja janë më të arsimuara dhe më të gatshme të hyjnë në tregun e punës, megjithatë shumë prej tyre përballen ende me pritshmëri të pashkruara për atë që “duhet” të bëjë apo të zgjedhë një grua. Sipas Bankës Botërore (2023), vetëm rreth 20% e grave në Kosovë marrin pjesë në tregun e punës — një tregues që e bën të vështirë të flasim për barazi apo siguri kur ka kaq shumë përjashtim ekonomik.

Punësimi, pra, është më shumë sesa një çështje politike — është një çështje paqeje. Gratë që janë financiarisht të pavarura kanë më shumë mundësi të marrin vendime për shëndetin, arsimin dhe familjet e tyre. Ato janë më pak të cenueshme ndaj shfrytëzimit dhe më të afta të formësojnë të ardhmen e tyre. Fuqizimi ekonomik forcon jo vetëm gratë, por të gjitha komunitetet, duke krijuar stabilitet që ligjet vetë nuk mund ta garantojnë. Dhe kur gratë fuqizohen ekonomikisht, efektet shpërndahen më gjerë. Familjet bëhen më të qëndrueshme, komunitetet varen më pak nga rrjetet informale të mbijetesës dhe besimi në institucionet publike rritet.

E shohim këtë edhe në Kosovë. Në familjet ku gratë kontribuojnë financiarisht, fëmijët kanë më shumë gjasa të qëndrojnë në shkollë;

familjet janë më pak të cenueshme ndaj goditjeve ekonomike; dhe vendimet për migracion, martesë apo pronë merren me më shumë ekuilibër. Të ardhurat e grave nuk janë vetëm një aset personal — ato ulin presionet që shpesh ushqejnë pasiguri dhe destabilizim.

Gjetjet e studimit tim na kujtojnë se mirëqenia dhe paqja janë të lidhura ngushtë. Kur gratë kanë qasje në punë, arsim dhe shëndetësi, përmirësohet si shëndeti i tyre fizik e emocional, ashtu edhe stabiliteti i komuniteteve. Në të dyja grupet, një e vërtetë mbeti e qartë: gratë lulëzojnë kur kanë mundësi, jo detyrime.

INë komunitetin tim dhe më gjerë, paqja është më shumë sesa mungesa e konfliktit — është praninë e dinjitetit. Ajo ndërtohet si në shtëpi, ashtu edhe në punë, në hapësira ku kontributet e grave janë të dukshme, të vlerësuara dhe të mbështetura. Njohja e punës së papaguar, zgjerimi i shërbimeve të kujdesit për fëmijët dhe mbështetja për shëndetin mendor, si dhe siguri që arsimi çon drejt mundësisë dhe jo drejt kufizimit, janë hapa thelbësorë drejt kësaj vizioni. Paqja e vërtetë jeton në ekuilibër... shëndeti i një kombi fillon me shëndetin e grave të tij.

Ilustrim: Doruntina Ramadani

Paqja e vërtetë jeton në ekuilibër... shëndeti i një kombi fillon me shëndetin e grave të tij.

TË JETOSH MES KUFIJVE DHE HIJES:

Sfidat e Shëndetit Mendor të Grave Refugjate Afgane në Pakistan

I. Një Jetë Në Mes

U lindi si refugjate në Pakistan. U ktheva në Afganistan në kërkim të një atdheu. Pastaj, në vitin 2021, u bëra refugjate përsëri. Kësaj here, me vete mbaja jo vetëm disa sende personale, por edhe peshën e padukshme të traumës, humbjes dhe pyetjeve pa përgjigje

Që nga rikthimi i Talibanëve në pushtet në gusht 2021, mbi 600,000 afganë kanë mbërritur në Pakistan, duke iu bashkuar rreth 1.38 milionë refugjatëve të regjistruar që gjendeshin tashmë aty (UNHCR, 2024). Shumë prej tyre janë gra — studente, artiste, mësuese, vajza. Ne ikëm nga shtypja, duke kërkuar siguri. Ajo që gjetëm ishte diçka tjetër: pasiguri ligjore, frikë dhe heshtje. Dhe për shumë prej nesh, kjo heshtje është kthyer në ankth, depresion dhe dëshpërim.

II. Të Jetosh Në Një Emergjencë të Shëndetit Mendor

Në komunitetin tim të grave refugjate afgane, shëndeti mendor është një krizë e fshehur. Shumica prej nesh bartin simptomat e PTSD-së, ankthit, depresionit dhe madje edhe mendime vetëvrasëse — por jemi mësuar të durojmë.

Gra refugjate afgane qëndrojnë ulur brenda një shtëpie modeste në Pakistan, duke pasqyruar izolimin dhe vështirësitë me të cilat përballen shumë familje të zhvendosura. (Foto: The Independent)

Besimet kulturore e dekurajojnë hapjen e bisedave për dhimbjen emocionale. Sëmundjet mendore ende mbeten tabu.

Një psikiatër që punon me gra refugjate në Quetta i tha Al Jazeera-s se shumica e pacienteve kërkojnë ndihmë vetëm kur simptomat bëhen të rënda:

“Nuk është e zakonshme të konsultohen me mjekë, përveçse kur gjendja përkeqësohet dukshëm.” (Al Jazeera, 2023) Sipas vlerësimeve nga klinikat kufitare, rreth 30% deri 40% e refugjatëve afganë që hyjnë në Pakistan vuajnë nga çrregullime psikiatrike (UNHCR & Médecins Sans Frontières, 2022).

Megjithatë, qasja në mbështetje psikologjike është minimale. Shumë prej nesh janë të paregjistruara ose me viza që skadojnë. Kemi frikë të shkojmë në spitale nga frika e deportimit. Edhe kur shërbimet ekzistojnë, ato shpesh mbeten të paarritshme për shkak të gjuhës, transportit apo barrierave sociale.

III. Çmimi i Heshtjes: Vetëvrasjet Mes Vajzave të Reja Afgane

Vitet e fundit, pasojat e traumës së patrajtuar kanë qenë tragjike. Në vitin 2023, The National (UAE) dhe Rukhshana Media raportuan vetëvrasjet e të paktën pesë vajzave të reja afgane që jetonin si refugjate në Islamabad. Njëra prej tyre, Maryam Saadat, 21 vjeç, priste për ribashkim familjar për më shumë se dy vjet.

Një tjetër, Farhat, 20 vjeç, u hodh nga çatia e banesës së saj pas një periudhe të gjatë të luftës me shëndetin mendor, ndërsa priste një vizë australiane (Amu TV, 2024). Familjarët përshkruan stres të thellë, izolim dhe dëshpërim afatgjatë.

Këto nuk janë raste të rralla. Ato janë rezultatet vdekjeprurëse të padukshmërisë dhe mungesës së shpresës.

Një grua e re afgane shtrihet në shtrat pas një tentative vetëvrasjeje, ndërsa të tjerat qëndrojnë ulur në heshtje pranë saj. Imazh: CNN

V. Historia Ime: Të Luftosh Përmes Artit dhe Motrimit

E di se si duket paniku i heshtur. Kam provuar netët pa gjumë, frikën e papritur dhe ndjesinë se e ardhmja nuk ka formë. E di gjithashtu si është të shohësh vajza të tjera duke u thyer nën këtë peshë.

Në vitin 2023, vendosa të veproj. Duke përdorur artin dhe rrugën time të shërimit, fillova të ofroj falas kurse online të terapisë me art për vajzat afgane — si në Pakistan, ashtu edhe në Afganistan. Të financuara përmes shitjes së pikturave të mia, këto sesione ofruan një hapësirë të sigurt për të eksploruar pikëllimin, frikën dhe identitetin përmes krijimtarisë.

Një ilustrim i krijuar me UNHCR Pakistan, që pasqyron kujdesin dhe qëndrueshmërinë...

Që atëherë, mbi 200 vajza janë bashkuar. Disa prej tyre tani janë instruktore të terapisë me art. Në klasat tona virtuale, ne pikturojmë dhimbjen dhe mundësinë. Një vajzë pikturoi një pasaportë të shqyer që notonte në ujë. Një tjetër vizatoi fytyrën e saj pa gojë. Kur e pyeta çfarë nënkuptonte, ajo tha: “Dua të bërtas, por nuk di si.”

V. Pse Agjenda WPS Duhet të Përfshijë Refugjatet

Agjenda Gratë, Paqja dhe Siguria (WPS) promovon përfshirjen e grave në paqëndërtim dhe rikuperim post-konflikt. Por si mund të flasim për rikuperim kur shumë gra refugjate ende luftojnë për mbijetesë?

Gratë refugjate afgane nuk janë vetëm viktima të luftës — ne jemi organizatore, mësuese, kujdestare dhe shëruese. Por pa mbrojtje ligjore dhe pa dukshmëri, nevojat tona mbeten të paplotësuara. Shëndeti mendor nuk duhet të trajtohet si dytësor. Shërimi nuk është i ndarë nga paqja; ai është themeli i saj.

Unë u bëj thirrje praktikuesve dhe politikbërësve të WPS të:

- Njohin shëndetin mendor si një shtyllë thelbësore të mbrojtjes së refugjatëve dhe reziliencës komunitare — një pjesë integrale e menaxhimit të konfliktit dhe paqes së qëndrueshme.
- Financojnë iniciativë komunitare si terapia me art, grupet e mbështetjes dhe fuqizimin e vetë grave refugjate si aktore lokale.
- Përfshijnë gratë refugjate në dialogjet për paqe dhe programet përkatëse.
- Sigurojnë qasje në kujdes psikosocial pavarësisht statusit ligjor.

E Personales është Politike

Arti im dikur u shkatërrua nga frika se mund të më çonte në arrestim. Varrosja e babait tim u krye pa praninë time — sepse isha grua. Ëndrrat e mia universitare u mbyllën pas portave të Talibanëve.

E megjithatë, vazhdoj. Shes pikturat e mia për të financuar kurset. Rris ndërgjegjësimin online. Dokumentoj dhimbjen tonë, protestat tona dhe poezinë tonë. Një nga veprat e mia iu dhurua Papa Françeskut; të tjera janë njohur nga UNFPA, UN Women dhe UNHCR. Por shpërblimi im më i madh mbetet mesazhi i një vajze nga Kabuli: “Dua të jetoj sepse ti më tregove që mundem.”

Një familje afgane rri në heshtje dhe pritje, e kapur mes kufijve dhe të ardhmeve që mbeten të paqarta. Foto: NPR

VI. Një E Ardhme e Paqartë

Çdo mëngjes zgjohem pa ditur se ku i përkas. Jam e sigurt nga Talibanët, por jo e sigurt nga varfëria, deportimi apo zhdukja. Nuk ka një rrugë të shtruar — vetëm mbijetesë.

E megjithatë, vazhdoj. Pikturoj. Mësoj. Shkruaj. Ndhimvoj vajzat e reja të thonë atë që nuk kanë guxuar kurrë ta thonë. Dhe përmes guximit të tyre, rindërtoj edhe veten.

Ne mund të jemi të zhvendosura, por nuk jemi të mposhtura.

Ne mund të jemi të harruara në politika, por nuk e harrojmë njëra-tjetrën.

Dhe për aq kohë sa mund t'i tregojmë historitë tona — ne vazhdojmë të ekzistojmë.

Laida Buzuku

Asnjë Portë mbi Lirinë e Zërave Tanë

Virginia Woolf në librin e saj "A room of one's own" shkruan:

*"Mbyllni bibliotekat tuaja nëse doni; por nuk ka portë,
as çelës, as shufër hekuri që mund ta vendosni mbi lirinë e mendjes sime."*

Në një shoqëri të kapur nga fijet e strukturave tradicionale të ndërtuara rreth nesh, një pjesë e jona ka kërkuar gjithmonë të vendosë një praninë të dukshme të barazisë gjinore në çdo cep. Këmbëngulja e Woolf-it që gratë të zënë hapësirën e domosdoshme për t'u dëgjuar, pavarësisht besimeve mbizotëruese, pasqyron një perspektivë thellësisht të kërkuar mes grave këtu në Kosovë — një perspektivë që punon pareshtur për t'u siguruar që zërat tanë, rolet tona në ndërtimin e paqes dhe kontributet tona në siguri të njihen, pavarësisht barrierave të vazhdueshme. Megjithatë, edhe brenda një kutie të mbushur me kuadro e mekanizma që përshkruajnë si dhe ku duhet të ndodhë progresi, mbetet ende një hendek mes fjalëve që themi dhe realitetit që këto fjalë synojnë të krijojnë.

Kosova duket se respekton parimet themelore të RKS 1325, duke përfshirë masat për të përmirësuar përfaqësimin gjinor, për të ngritur mekanizma institucionalë që promovojnë barazinë, për të mbështetur zhvillimin arsimor dhe profesional të grave dhe për të forcuar rolin e tyre brenda sektorit të sigurisë.

Pra, çfarë e ushqen mospërputhjen — dhe herë pas here, hipokrizinë — rreth tryezave ku ulen si burra ashtu edhe gra, por barazia mbetet e paplotë?

Si mund të udhëheqim me shembull përmes grave, paqes dhe sigurisë?

Gratë në Kosovë kanë dëshmuar vazhdimisht vendosmërinë e tyre për të qenë pjesë e proceseve që çojnë drejt paqes dhe sigurisë. Aktivizmi i tyre u paraprin shumë viteve të njohura të historisë, dhe do të ishte padrejtësi të mos përmendnim guximin dhe qëndrueshmërinë e tyre. Sipas Naxhije Bucincës, ishte një mëngjes i ftohtë i 16 marsit 1998, kur një grup grash u nisën duke brohoritur "Bukë për Drenicën", në përgjigje të urisë që kishte lënë shumë njerëz pa ushqim, pa ujë dhe pa strehë. Mes britmave qëndronin gra të cilave këmbëngulja nuk mund t'u thyhej.

Në shumë mënyra, kjo ishte mishërim i parimeve qëndrore të agjendës Gratë, Paqja dhe Siguria, duke treguar se paqja e qëndrueshme nuk mund të ekzistojë pa udhëheqjen dhe mobilizimin komunitar të grave. Ky ishte një moment kritik. Siç theksoi Aferdita Saraqini Kelmendi, gratë shqiptare të Kosovës po gjenin zërin e tyre, të vendosura të dëgjoheshin përtej vijave partiake dhe ndarjeve të vjetra.

Prej më shumë se dy dekadash, Kosova ka synuar progresin përmes përkushtimit të aktivisteve, organizatave të grave dhe qytetarëve që kanë shtyrë pareshtur përmes shtresave të dendura të normave patriarkale dhe stereotipeve. Sot, ne vajzat e reja të Kosovës ndihemi të inkurajuar dhe të frymëzuara nga udhëheqëset tona, të cilat hapin rrugë dhe zgjojnë kureshtjen tonë për atë që do të thotë të marrësh vendime dhe të krijosh ndryshim për veten dhe të tjerët.

Në një konferencë të fundit, një ambasador britanik dha një shembull që më ka mbetur në mendje prej asaj dite. Ai tha se shpesh flasim për sfidat e grave në terma të “tavanit prej xhami” — por xhami mund të copëtohet. Pengesa e vërtetë, argumentoi ai, i ngjan më shumë një “tavani prej akulli”: ai çahet, shkrihet në disa vende, por kurrë nuk zhduket plotësisht. Qëndron aty, i dukshëm, i pranuar me fjalë, por shumë shpesh i lënë i pathyer nga veprimi. Fjalët e tij ishin një kujtesë e fortë se pavarësisht sa larg kemi ardhur, puna jonë nuk ka përfunduar.

Dhe tani, teksa shkruaj këtë, zgjedhjet lokale po zhvillohen. Çdo kandidate përfaqëson një burim shprese për Prishtinën time, ku jam rritur, dhe për qytetet ku mund të jeni rritur ju. Kisha shpresuar që numri i grave që kandidojnë këtë vit do të ishte rritur, dhe në një farë mënyre, ndoshta ka — me të paktën 20 gra që aktualisht garojnë për kryetare komunash.

Siç vëren Medina Brahaj, Kryetare e Kuvendit Komunal të Shtimes, gratë në politikë shpesh mbajnë barrën e të provuarit dyfish më shumë, duke punuar më shumë se burrat për të fituar të njëjtin respekt dhe njohje.

Ajo vazhdon të bëjë një pikë thelbësore: pavarësisht sfidave, gratë në pozita vendimmarrëse kanë përgjegjësinë të jenë shembull për vajzat dhe gratë e reja.

Por pse është kaq e rëndësishme që gratë në pozita pushteti ta mbajnë këtë përgjegjësi?

Prania e një modeli frymëzues mund të valëvitet ndër breza, duke ndikuar në mënyrën se si të tjerët imagjinojnë çfarë është e mundur. Sociologu Robert Merton shkroi dikur se ndjenja jonë për veten është e pandashme nga grupet ku i përkasim. Këto rrethe shoqërore na japin kuptim, përkatësi dhe kënaqësinë e heshtur të të qenit pjesë e diçkaje më të madhe se vetja. Është natyra njerëzore të kërkojmë këtë — të shihemi, të përkasim, të aspirojmë.

A keni dëgjuar ndonjëherë për “Efektin Scully”?

Dana Scully, shkencëtarja nga The X-Files, frymëzoi mijëra gra të ndiqnin karriera në shkencë dhe teknologji. Ajo sfidoi stereotipin e gruas pasive, duke e zëvendësuar atë me inteligjencë, guxim dhe arsyetim — tipare që u rezonuan tek gratë që rrallë e kishin parë veten të përfaqësuar në këtë mënyrë.

Në qershor 2016, Hillary Clinton u bë gruaja e parë në historinë amerikane që u nominua për presidente. Në një tweet ajo shkroi:

“Për çdo vajzë të vogël që ëndërron shumë: Po, mund të jesh çdo gjë që dëshiron — madje edhe presidente. Kjo natë është për ty.”

Kjo u bë një moment i fuqishëm modeli për vajzat, duke nxitur interesin e tyre në politikë.

Shirley Chisholm, gruaja e parë afrikano-amerikane në Kongres (1968), tha:

“Nëse nuk të japin një vend në tavolinë, merr me vete një karrige palosëse.”

Edhe Kosova ka parë dy gra të ngrihen në presidencë, një kujtesë se përfaqësimi nuk është simbolik, por transformues. Nuk mund ta anashkaloj faktin se, pavarësisht se gratë politike përballen me forma të ndryshme të mizogjinisë dhe poshtërimit — sidomos lately në sferën digjitale — ato udhëheqin, përfaqësojnë veten në media dhe angazhohen me qytetarët për të rritur ndërgjegjësimin dhe për të krijuar mundësi përmes veprimit kolektiv.

“Kur barazia gjinore promovohet dhe kultivohet brenda partive politike si një vlerë demokratike, gratë e kanë shumë më të lehtë të avancojnë në politike dhe të kontribuojnë në proceset vendimmarrëse.” — Atifete Jahjaga (ish Presidente e Kosovës)

Një pyetje thellësisht domethënëse u ngrit nga Qendra e Studimeve Gjinore, Rrjeti i Grave të Kosovës dhe QIKA:

Sa herë është përmendur barazia gjinore në politikë, sidomos në kohë zgjedhjesh si tani?

Pavarësisht rëndësisë së saj, barazia gjinore mbetet më shumë slogan sesa prioritet real në agjendat politike në Kosovë.

Raporti i Zgjedhjeve 2025 i QSGK-së tregon se barazia gjinore pothuajse nuk shfaqet në programet partiake — LDK e përmend atë vetëm katër herë në 248 faqe, ndërsa partitë e tjera e përmendin një herë ose aspak.

Kjo tregon se partitë politike në Kosovë shpesh e trajtojnë barazinë gjinore jo si parim qendror, por si çështje dytësore — dhe ndonjëherë e përdorin në mënyrë instrumentale për qëllime elektorale. Pa një angazhim të qartë programor që e vendos barazinë gjinore si parim kushtetues, është e pamundur që politikat publike të adresojnë drejt dhe në mënyrë efektive nevojat dhe përvojat e grave.

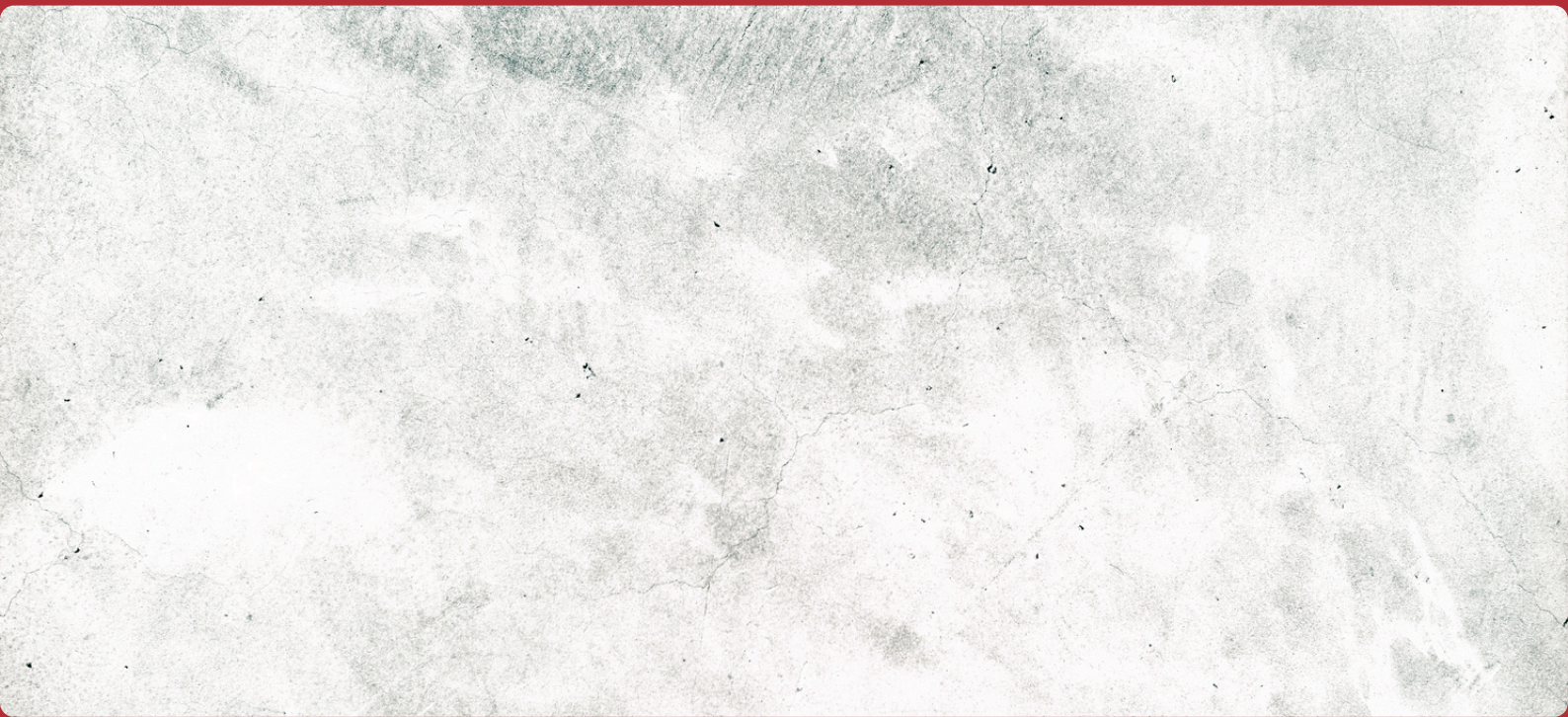
Prandaj, partitë politike duhet ta trajtojnë barazinë gjinore si angazhim të vërtetë, jo si referencë simbolike për të tërhequr vota pa e vënë asnjëherë në prioritet. Si qytetare dhe qytetarë, duhet të kërkojmë më shumë — dhe të mos i pranojmë premtimet si mendim të dytë.

Koncepti i Gratë, Paqja dhe Siguria ende nuk është i rrënjësuar plotësisht në çdo qytet, fshat apo lagje të Kosovës. Si i tillë, duhet të mësojmë të lundrojmë pritshmëritë shoqërore pa u dorëzuar ndaj duarve të ashpra të patriarkatit — sepse me çdo zë që refuzon të heshtet, progresi vazhdon.

Megjithëse sfidat mbeten, rrugëtimi i grave në Kosovë — nga zërat e guximshëm në rrugë deri te udhëheqëset e sotme në politikë, institucione dhe shoqëri civile — është dëshmi e qëndrueshmërisë së vërtetë. Duke ecur përpara, modelet tona frymëzuese do të vazhdojnë të na kujtojnë se të shohësh gratë duke marrë hapësirë, frymëzon vajza dhe gra të mos tërhiqen kurrë, por të synojnë më lart.

Kjo nuk është fund — por vazhdim.

Një shoqëri e ndërtuar mbi barazi, ku vajzat dhe gratë mund të udhëheqin dhe të dëgjojnë, fillon atëherë kur tryezat rrethore bëhen hapësira singëriteti — jo simbolizmi.

Cila Pioniere e WPS je Ti?

PËRGJIGJU PYETJEVE MË POSHTË DHE ZBULO ÇFARË ROLI TË SHKON MË SHUMË NË BOTËN E GRAVE, PAQES DHE SIGURISË.

Q1. NË NJË PROCES NEGOCIATASH PËR PAQE, TI...

- a) Siguron që secili zë të dëgjohet rreth tryezës.
- b) Mban shënime dhe i shndërron ato në propozime konkrete.
- c) Ndan histori të atyre që preken drejtpërdrejt, për ta mbajtur diskutimin me këmbë në tokë.
- d) Harton strategji për të futur më shumë gra në dhomë.

Q2. KUR PËRBALLESH ME PADREJTËSI, ZAKONISHT...

- a) Ndërmjetëson mes palëve dhe kërkon terren të përbashkët.
- b) Hulumton çështjen dhe përgatit rekomandime të forta.
- c) Mobilizon njerëzit përmes avokimit ose protestave.
- d) Punon në prapaskenë për të ndikuar te liderët dhe institucionet.

Q3. "MJETI" YT I PREFERUAR PËR NDËRTIMIN E PAQES ËSHTË...

- a) Dialogu.
- b) Të dhënat.
- c) Tregimet.
- d) Strategjia.

Q4. NËSE DO TË MUND TË TAKOJE NJË FIGURË GLOBALE, DO TË ISHTE...

- a) Një ndërmjetës/e në nivel lokal që ka zgjidhur një konflikt komunitar.
- b) Një negociator/e i/e OKB-së që ka formësuar një marrëveshje paqeje.
- c) Një aktivist/e që ka udhëhequr një lëvizje proteste.
- d) Një hartues/e politikash që ka miratuar legjislacion historik.

Q5. NË PROJEKTET NË GRUP, MIQTË TË THONË ZAKONISHT SE JE...

- a) Paqebërësja.
- b) Organizatorja.
- c) Zëri.
- d) Planifikuesja.

Q6. MOTOJA QË TË FLET MË SHUMË ËSHTË...

- a) "Paqja fillon me dëgjim."
- b) "Dija është fuqi."
- c) "Heshtja nuk është opsion."
- d) "Ndryshimi ka nevojë për plan."

Përfundimet

SHUMICA A → NDËRMJETËSJA

JE E AFTË TË BASHKOSH NJERËZIT, TË ULËSH TENSIONET DHE TË KRIJOSH HAPËSIRA DIALOGU. SHKËLQEN KUR E SHNDËRRON KONFLIKTIN NË BISEDË.

SHUMICA B → ANALISTJA

TI SJELL QARTËSI PËRMES FAKTEVE, HULUMTIMIT DHE POLITIKAVE TË BAZUARA NË PROVA. SHIKON DETAJE QË TË TJERËT SHPESH I HUMBASIN.

SHUMICA C → AVOKATJA

TI AMPLIFIKON ZËRAT E PASHPALLUR DHE FRYMËZON VEPRIM PËRMES TREGIMEVE TË FUQISHME. PASIONI YT NDEZ LËVIZJE.

SHUMICA D → STRATEGISTJA

MENDON NË AFAT TË GJATË DHE HARTON KORNIZA QË HAPIN DYER PËR GRATË NË PROCES PAQEJE. E DI QË NDRYSHIMI KA NEVOJË PËR STRUKTURË.

Premtimi Im për WPS

NË ZEMËR TË AGJENDËS PËR GRATË, PAQËN DHE SIGURINË QËNDRON BESIMI SE PAQJA NUK NDËRTOHET VETËM NGA INSTITUCIONET, POR NGA SECILA PREJ NESH. ÇDO VEPRIM, QOFTË I VOGËL APO I MADH, MUND TË KRIJOJË SHOQËRI MË TË SIGURTA, MË TË DREJTA DHE MË GJITHËPËRFSHIRËSE.

KJO HAPËSIRË JU FTON TË REFLEKTONI MBI ROLIN TUAJ DHE TË SHKRUANI NJË PREMTIM PERSONAL. MUND TË JETË DIÇKA E THJESHTË, SI TË FLASËSH KUNDËR PADREJTËSISË, APO DIÇKA AMBICIOZE, SI TË UDHËHEQËSH NDRYSHIMIN NË KOMUNITETIN TËND.

ÇFARËDO QË TË SHKRUANI, LE T'JU KUJTOJË SE PAQJA FILLON NGA JU — DHE BËHET MË E FORTË KUR MË SHUMË NJERËZ E NDAJNË ATË

UNË PREMTOJ QË...

Premtimi juaj është një hap drejt ndërtimit të një bote më të sigurt, më të drejtë dhe më të paqshme.

